

MKB en mbo hebben elkaar hard nodig

De aansluiting van onderwijs op de arbeidsmarkt blijft de gemoederen bezighouden. Vanuit hun eigen perspectief kijken Hans Biesheuvel, voorzitter MKB-Nederland en prof. dr. Geert ten Dam, voorzitter van de Onderwijsraad naar dit dilemma. 'Het is de kunst om mensen vakbekwaam op te leiden'.

men van Wijk
ne de Roever

Uit ervaring weet Hans Biesheuvel hoe lastig het is voor ondernemers om aan goede mensen te komen. Maar 'als de berg niet naar Mohammed komt, dan gaat Mohammed wel naar de berg', dacht Biesheuvel toen hij als ondernemer tegen dat probleem aanliep, en richtte in een van zijn bedrijven een eigen academy op om mensen zelf op te leiden. "Dat mij is ontzettend goed bevallen", zegt hij. "We hadden jaarlijks tussen de honderd en honderdvijftig mensen nodig en die konden we simpelweg niet vinden. Die academy heeft tot goede resultaten geleid en de groei van het bedrijf enorm gestimuleerd. Bovendien konden we een groep oudere werknemers inzetten om jonge mensen op mbo-2 en mbo-3 niveau op te leiden. Het is een goede manier om oudere werknemers betrokken te houden bij je organisatie. We hebben hen laten ervaren hoe fantastisch het is om aan het einde van hun carrière de verworven kennis weer over te dragen."

Weinig doorgroeiers

Hij vervolgt: "Maar dat kun je alleen veroorloven als je een groot bedrijf hebt. En daar zit een pijnpunt. Veel leden van MKB-Nederland hebben tussen de nul en vijf werknemers. We hebben veel starters in Nederland, meer dan ooit. Toch zeggen de meesten: ik wil wel ondernemer worden, maar geen werkgever. Het is een tendens die je momenteel heel erg sterk ziet: veel starters, weinig doorgroeiers. Het heeft heel veel te maken met de weerstand tegen het werkgeverschap. We gaan een tijd tegemoet waarin veranderingen zo ontzettend snel zullen gaan dat grote bedrijven heel veel last zullen krijgen om met die veranderingen adequaat om te kunnen gaan. Ik geloof in klein, dynamisch, flexibel en razend snel. Dat is de toekomst." Geert ten Dam vertaalt die gedachte meteen naar het onderwijs en voorziet grote consequenties. Als hoogleraar onderwijskunde heeft ze veel met het beroepsonderwijs te maken gehad. "Wat ik de meest essentiële vraag aan onderwijs vind, is: wat hebben mensen nodig om succesvol te kunnen participeren op de arbeidsmarkt en in de samenleving?"

Je komt dan altijd weer uit op het vinden van de balans tussen 'breed' en 'smal' opleiden. Taal en rekenen zijn voor leerlingen van cruciaal belang. Zonder taalvaardigheden loop je vast in je schoolloopbaan en later op de arbeidsmarkt. Maar voor een succesvolle start op de arbeidsmarkt moet je ook kunnen samenwerken, communiceren, problemen zelfstandig oplossen, creatief denken. Wat mij buitengewoon intrigeert is dat veel mensen op heel andere plekken terecht komen dan waarvoor ze in eerste instantie opgeleid zijn. Studenten met een zeevaartopleiding komen in ziekenhuizen en bij oliemaatschappijen terecht. Pakweg dertig procent van de mbo'ers die in het ene domein is opgeleid, vindt een werkplek in een ander domein. Dat is dus kennelijk geen bezwaar. De jeugdwerkloosheid is zeven procent in Nederland terwijl in de rest van Europa het gemiddelde op twintig procent ligt. Het belang van onderwijs voor de arbeidsmarkt reikt dus verder dan opleiden voor één bepaald beroep."

Mentaliteit

Biesheuvel is er al heel lang van overtuigd dat mentaliteit en inzet minstens zo belangrijk zijn als de genoten opleiding. "Ik zie de wereld zó snel veranderen, veel bedrijven worstelen met de vraag hoe ze kunnen inspelen op die snel veranderende wereld. Je hebt zeilschepen nodig, geen tankers. Er zijn zoveel nieuwe functies ontstaan dat ik me afvraag of je die veranderingen in het onderwijs nog wel kan bijbenen. Op grond van wat ik in drieëntwintig jaar in het bedrijfsleven heb meegemaakt zeg ik: hoe breder opleiden hoe beter." Ten Dam is het daarmee eens en toch ook weer niet. "De kunst bestaat erin om mensen vakbekwaam én toekomstbestendig op te leiden", zegt ze. "Het onderwijs kan weliswaar niet voorop lopen, maar kan mensen wel voorbereiden op een dynamische arbeidsmarkt waarin kennis steeds sneller vernieuwd wordt. Een automonteur moest tot voor kort jaarlijks op cursus om de nieuwste technologie te leren hanteren; nu is een maandelijks update bijna noodzakelijk."

Hans Biesheuvel (links) en prof. dr. Geert ten Dam

"Laten we in ieder geval nuttig en slim gebruikmaken van ict, want dat gebeurt nu nog veel te weinig."

Als je mensen breed opleidt, ze leert kijken over de randen van een vakgebied, ze leert samenwerken, innoveren, problemen oplossen, discipline tonen, plezier in leren bijbrengt, dan anticipeer je in feite op de toekomst. Dat soort kwalificaties vind ik voor het voortgezet onderwijs buitengewoon belangrijk. Je draagt zo bij aan flexibele arbeidskrachten. Het zijn aspecten van 'breed' opleiden. Tegelijkertijd moet het beroepsonderwijs voor jongeren herkenbaar blijven. Als het vmbo en mbo algemeen vormend onderwijs wordt, raak je een grote groep jongeren kwijt. Jongeren willen bijvoorbeeld lasser worden, elektromonteur of meubelmaker. Het terugbrengen van de onderwijstijd voor de beroepspraktijkvorming kan die schakel onder druk zetten. Het kunnen opbouwen van een concreet beroepsbeeld is voor jongeren in het beroepsonderwijs essentieel én het beschermt tegen schooluitval."

Spek en bonen

Enthousiasmeren helpt weet Biesheuvel uit ervaring, daarom bezocht hij als ondernemer de mts, om zo jongeren voor zijn bedrijven te 'winnen'. Biesheuvel: "Niet knuffelen, maar door jonge mensen mee te laten draaien in je bedrijf bouw je loyaliteit op. Ondernemers moeten wel in actie komen." Het is de verbinding met de praktijk en wat daarbij hoort. Het maakt het onderwijs niet makkelijker maar wel leuker, aldus Ten Dam. "Laat leerlingen duidelijk merken dat wat ze doen essentieel is. Dus niet voor spek en bonen meelopen." Biesheuvel vertelt vol trots dat MKB-werkgevers nu mede de verantwoordelijkheid nemen voor de inrichting van het mbo. Dat gebeurt in de Stichting Bedrijfsleven Beroepsonderwijs (SBB). "Wij hebben als MKB-Nederland lange tijd geroepen: het mbo moet beter. Daarom gaan we samen met de mbo-raad en andere stakeholders mee aan het stuur zitten. Dat durven wij aan. Voor ons is de uitdaging om tegen werkgevers te zeggen: je vindt dingen niet goed, maar dan moet je ook vertellen hoe het beter kan."

Ik ben het eens met de stelling van staatssecretaris Zijlstra (OCW): beter een goed gemotiveerde mbo'er, dan een middelmatige hbo'er. In mijn bedrijf nam ik vaak mbo'ers aan, die zijn vaak veel beter te kneden en veel gemotiveerder dan een hbo'er. Dat is mijn ervaring althans."

"Het is goed te horen dat het bedrijfsleven het vakmanschap van mbo'ers herkent en waardeert", stelt Ten Dam vast.

Snelheid

Ten Dam vindt twee dingen van belang voor de opleiding van jongeren. Allereerst is het heel belangrijk om bij krapte – en dat is bijvoorbeeld in de techniek, de zorg en het onderwijs het geval – ervoor te waken dat het leeraspect van werken niet verdwijnt. "Jongeren in opleiding zijn geen goedkope arbeidskrachten. Het aspect van groenpluk duikt elke keer op. Als we ergens de arbeidsmarktpositie van jongeren geen dienst mee bewijzen dan is het door ze uit het onderwijs te halen voordat ze een diploma hebben. Op het moment dat het bedrijfsleven verandert zijn dat namelijk de mensen die een stevige basis missen bij om- en bijscholing en veranderingen niet meer kunnen bijbenen. Ten tweede: voor jongeren in opleiding is het heel erg belangrijk om meer dan één werkplek te zien. Zo kunnen ze ervaren dat werkzaamheden op meer dan één manier kunnen worden uitgevoerd. Dat maakt hen kritischer en innovatiever. Bedrijven, verzorgingsinstellingen en winkels hebben daar baat bij."

Ook Biesheuvel ziet het nut van afwisseling. Hij heeft gemerkt dat opleidings- en scholingsfondsen weinig bedrijfssoevertigend zijn. Het MKB zou daar wel over moeten nadenken. "De groei van bedrijven ging jarenlang als vanzelf. Nu is dat voorbij. Mijn inschatting is dat bedrijven eerder kleiner dan groter worden. Het consumentengedrag verandert zo razend snel, dat je als je te groot en te log bent het niet meer zult redden. Maar aan de andere kant heb je een zeker volume nodig. Daar zit een zeker spanningsveld."

Kwaliteit

Voor de voorzitter van de Onderwijsraad zijn de ontwikkelingen naar kleinere bedrijven nieuw. Het belang van flexibel kunnen handelen zonder in te teren op gedegen vakmanschap is in verschillende adviezen naar voren gebracht. De ontwikkeling die Biesheuvel schetst zou het MKB scherper voor het voetlicht moeten brengen en kan het MKB samen met het mbo oppakken. Maar Ten Dam stelt met zorg vast dat in ons land het niveau van docenten op stelselniveau daalt. Er stromen meer hoogopgeleide docenten uit en minder hoogopgeleide docenten komen daarvoor in de plaats. Was vroeger veertig procent van de docenten academisch opgeleid, in 2006 was dat percentage al gedaald naar zesentwintig procent en die daling gaat nog steeds door. Terwijl het opleidingspeil van de Nederlandse bevolking stijgt.

Ten Dam: "Ik raak er hoe langer hoe meer van overtuigd dat het tekort aan academici in het onderwijs ook heel erg te maken heeft met de kwaliteit van de werkplek en met de ontwikkelingsmogelijkheden die je hebt als docent. Ik heb als rector van de universitaire lerarenopleiding jarenlang zelf gesprekken met alumni gevoerd. Van hen krijg je scherpe feedback. In tijden van hoogconjunctuur is na twee jaar meer dan de helft van de afgestudeerde docenten alweer verdwenen uit het onderwijs. Zij hebben elders emplooi gevonden. In tijden van laagconjunctuur zoeken velen naar mogelijkheden om wat anders te doen maar blijven noodgedwongen zitten in het onderwijs. De ervaringen die jonge docenten hebben variëren weliswaar per school en zijn afhankelijk van de kwaliteit van de schoolleider, maar allemaal vinden ze dat ze veel minder met hun opleiding en capaciteiten doen dan ze hadden gehoopt en verwacht."

Professionaliteit

Ze gaat verder: "Een mooie uitspraak in dit kader is die van een beginnend docent: je mag elders gezette koffie uitserveren. Er wordt veel te weinig beroep gedaan op de kwaliteiten van academici, het zelf ontwerpen van lesmateriaal, het evalueren van leeropbrengsten, het systematisch kunnen werken aan stapsgewijze verbetering van het onderwijs. Daarover gaat het gesprek niet als het over professionaliteit gaat. De hele discussie over professionaliteit gaat nu vooral over secundaire arbeidsvoorwaarden: hoeveel lessen mag je geven, op hoeveel vakantiedagen heb je recht. Terwijl ik vind dat professionaliteit over de inhoud van het werk moet gaan. De slang bijt zo in z'n eigen staart. Op het moment dat je de werkplek niet uitdagend maakt voor hoogopgeleiden kiezen universitaire studenten niet voor het onderwijs. Dan blijft het dweilen met de kraan open." Biesheuvel is het op dit punt volledig eens met Ten Dam.

Hij merkt dat de ruimte voor eigen creativiteit eruit wordt geramd. Ten Dam: "Daarom moet je buitengewoon streng zijn in de eis van bij- en nascholing. Dat hebben we ook vanuit de Onderwijsraad geadviseerd.

Het kan niet zo zijn dat je als leraar je vakgebied niet bijhoudt. Dus zonder bij- en nascholing: exit bevoegdheid."

Biesheuvel schrikt als hij hoort dat een kwart van de docenten in het voortgezet onderwijs niet bevoegd is. Ten Dam: "Het zou wel eens zo kunnen zijn dat de kwaliteit van leraren belangrijker is dan de kwantiteit voor goed onderwijs."

Kleine vakken

Biesheuvel wordt het boegbeeld van SOS Vakmanschap (een samenwerkingsverband van meer dan vijftig organisaties uit bedrijfsleven en onderwijs, die zich inzetten om het kleinschalig, specialistisch vakmanschap in Nederland voor de toekomst veilig te stellen, door behoud en versterking van specialistisch beroepsonderwijs red.) om zo iets te doen aan het gegeven dat bedrijven steeds moeilijker aan vakmensen komen. Daarom heeft hij samen onderwijsminister Van Bijsterveldt het initiatief genomen om een meldpunt in te richten om iets aan dat tekort te kunnen doen. "Het is een complex vraagstuk, want je kunt niet in elke grote plaats in Nederland een opleiding voor bijvoorbeeld pianostemmer aanbieden", zegt Biesheuvel. "Het probleem is: hoe ga je zorgen dat er genoeg pianostemmers zullen zijn, maar zorg je er ook voor dat niet elke mbo-instelling gaat nadenken of ze een opleiding voor pianostemmer gaat aanbieden. Wat je tegelijkertijd moet beseffen dat iemand van zeventien nog geen OV-jaarkaart heeft en dus soms (te) hoge kosten moet maken om onderwijs te (kunnen) volgen. Dat is het spanningsveld."

Tot slot laat Ten Dam weten dat het zogenaamde kleine vakkenprobleem bij heel veel opleidingen speelt. Opleidingen samenvoegen leidt niet altijd tot het gewenste resultaat. Als studenten naar een andere stad moeten voor het vak van hun keuze kiezen ze vaak iets anders weet de voorzitter van de Onderwijsraad. "Laten we in ieder geval nuttig en slim gebruikmaken van ict, want dat gebeurt nu nog veel te weinig. Daarmee los je het probleem van het vakmanschap niet op, maar wel een deel van het probleem waardoor een opleiding voort zou kunnen."